

Wykorzystanie funduszy strukturalnych dla sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce po akcesji do Unii Europejskiej

Karolina Świrski-Czałbowska

Celem artykułu jest próba analizy efektywności programów pomocowych przeznaczonych dla sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Autorka opisuje formy wspierania sektora MSP (działania kapitałowe, instytucjonalne i legislacyjne) oraz omawia poszczególne programy rządowe mające na celu usprawnienie prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce (Narodowy Plan Rozwoju i Sektorowe Programy Operacyjne). W oparciu o wyniki badań ankietowych autorka stara się odpowiedzieć na pytanie, dlaczego wprowadzane w Polsce programy pomocy dla przedsiębiorców MSP nie przynoszą właściwych rezultatów. Dochodzi do wniosku, że największą przeszkodą dla powodzenia tych programów jest niska efektywność sektora publicznego oraz bariery administracyjne, z którymi w Polsce na co dzień spotykają się przedsiębiorcy.

1. Wstęp

Strategicznym celem Unii Europejskiej ustalonym w ramach Strategii Lizbońskiej w 2000 roku jest uczynienie UE najbardziej dynamiczną i konkurencyjną gospodarką na świecie, zdolną do trwałego wzrostu i zapewniającą większą liczbę lepszych miejsc pracy. Wśród działań o charakterze priorytetowym w Strategii Lizbońskiej przyjęto rozwój i stymulowanie przedsiębiorczości przez stworzenie warunków umożliwiających powstawanie i rozwój firm, w szczególności w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw.

2. Kierunki wsparcia sektora polskich MSP w warunkach członkostwa Polski w Unii Europejskiej

Istnieje kilka form wspierania przedsiębiorców. Podstawową formą jest pomoc finansowa. Jej zadaniem jest opłacanie szkoleń, usług doradczych, prac badawczo-

rozwojowych. Innym rodzajem pomocy jest upraszczanie procedur prawno-administracyjnych. Dotyczy to zwłaszcza rejestrowania nowych podmiotów gospodarczych, stosowania prostszych form opodatkowania czy kontroli przedsiębiorstw. Kolejną formą pomocy jest wspieranie instytucji otoczenia biznesu, takich jak sieci informacji i doradztwa dla MSP, powiązania kooperacyjne między firmami i partnerami biznesowymi.

W Polsce sektor małych i średnich firm został objęty pomocą wielu instytucji i programów. Początki wspierania sektora MSP przez rząd datują się od połowy lat 90., kiedy starano się wspierać MSP głównie kapitałowo. Obecnie pomoc dla MSP została rozszerzona o działania instytucjonalne i legislacyjne (przekształcenie w 2001 roku Polskiej Fundacji Promocji i Rozwoju MSP w Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości¹, wprowadzenie nowej ustawy o działalności gospodarczej² itp.)

Szeroki zestaw pomocy na lata 2001–2006 zawarty jest w Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego³, która oferuje dotacje na zakładanie nowych firm, regionalnych funduszy inwestycyjnych, lokalnych funduszy pożyczkowych oraz funduszy poręczeń kredytowych dla MSP, co ma służyć zwiększaniu poziomu inwestycji, a także subsydiowaniu usług doradczych i informacyjnych dla MSP⁴.

W ramach Narodowego Planu Rozwoju na lata 2004–2006 został opracowany Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw (SPO WKP). Obejmuje on następujące rodzaje działań: aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu (w tym szkolenia zawodowe, promocja przedsiębiorczości), wsparcie dla rozpoczynających działalność gospodarczą (promocja potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw) oraz wsparcie rozwoju lokalnych działań na rzecz zatrudnienia i potrzeb lokalnych rynków pracy⁵. Do priorytetów

SPO WKP należy „rozwoj przedsiębiorczości i wzrost innowacyjności poprzez wzmocnienie instytucji otoczenia biznesu oraz bezpośrednie wsparcie przedsiębiorstw” (Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej 2004: 10).

Aby przybliżyć w Polsce ideę i zadania Strategii Lizbońskiej, w 2003 roku Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową (IBnGR) przy współpracy z Urzędem Komitetu Integracji Europejskiej powołał Polskie Forum Strategii Lizbońskiej. W jego założeniach leży łączenie działań sektora biznesu, środowisk akademickich, administracji państwowej oraz organizacji pozarządowych⁶ na rzecz wspólnej debaty dla zbliżenia Polski do Unii Europejskiej oraz informowanie opinii publicznej o przebiegu procesu lizbońskiego i jego perspektywach.

Istotnym działaniem usprawniającym prowadzenie działalności gospodarczej w Polsce było uchwalenie w 2003 roku ustawy o zmianie podatku dochodowego od osób fizycznych, która wprowadziła możliwość wyboru 19% stawki podatku dochodowego dla prowadzących działalność gospodarczą (działających poza sektorem rolniczym). Stawka podatku od osób prawnych została obniżona również do 19% (PARP 2004).

W 2004 roku doszło do nowelizacji Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej⁷. Miała ona na celu uproszczenie i ułatwienie prowadzenia w Polsce biznesu i np. po raz pierwszy dawała możliwość złożenia wniosku o rejestrację działalności gospodarczej przez Internet. Zamiast żądać od przedsiębiorcy rozmaitych koncesji i zezwoleń, wymaga od niego deklaracji o spełnieniu koniecznych wymagań dla danego przedsięwzięcia.

Na lata 2000-2006 w budżecie Unii Europejskiej na całościową politykę regionalną zostało przewidzianych ok. 213 miliardów euro, gdzie ok. 195 miliardów euro to środki Funduszy Strukturalnych. Z tych 195 miliardów 69,7% (135,9 milarda euro) przeznaczonych zostało na realizację promowania rozwoju w regionach słabiej rozwiniętych, 11,5% na wspieranie zmian obszarów stojących w obliczu problemów strukturalnych (22,5 milarda euro). 12,3%, czyli 24,05 milarda euro miało zostać przeznaczonych na wspieranie adaptacji i modernizacji systemów kształcenia i zatrudnienia, 5,35% (10,4 milarda euro) na Inicjatywy Wspólnotowe, 0,65% (1,27 milarda euro)

na działania innowacyjne i techniczne (Janowska, Kierzkowski. Knopik 2003: 7).

W ramach przyjętego przez Radę Ministrów 14 stycznia 2003 r. Narodowego Planu Rozwoju 2004-2006 pomoc z Funduszy Strukturalnych oraz Funduszu Spójności po akcesji została przewidziana na 11,4 miliardów euro (7,6 miliardów z Funduszy Strukturalnych oraz ponad 3,5 miliarda euro współfinansowania krajowego). 314,6 mln euro zostało przeznaczonych na Inicjatywy Wspólnotowe: Interreg (196,1 mln euro) oraz Equal (118,5 mln euro). Spożytkowanie tych funduszy przewidziano na lata 2004-2008 (PARP 2004: 80).

Polska na realizację polityki Rządu wobec MSP przeznaczyła w 2000 roku około 20 mln zł, w 2001 roku 70 mln, a w roku 2002 50 mln zł. 35 mln zł zostało przeznaczonych na działania przewidziane przez PARP (PARP 2003: 174). Na realizację w latach 2004- 2006 Sektorowego Programu Operacyjności Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw oraz Sektorowego Programu Operacyjności Rozwój Zasobów Ludzkich przewidziano środki pochodzące z budżetu państwa, Funduszy Strukturalnych (głównie Europejskiego Funduszu Regionalnego) oraz jako uzupełnienie z tzw. środków własnych firm.

Bezpośrednio dla Sektora MSP w Polsce przeznaczono następujące programy: wzrost konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw poprzez doradztwo (23 mln euro), wzrost konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw poprzez inwestycje (251,3 mln euro) oraz program mikroprzedsiębiorstwa (56,5 mln euro). Łączna suma funduszy, jaką przeznaczono na wyżej wymienione programy to 331 mln euro (PARP 2004: 80).

3. Wyniki realizacji programów pomocowych dla sektora MSP w Polsce w latach 2004-2006

Jednym z najistotniejszych celów integracji jest wyrównywanie różnic gospodarczych między starymi członkami Unii Europejskiej a krajami nowoprzyjętymi czy aspirującymi do Unii. Proces zmniejszania różnic miał odbywać się przez wspólnotową Politykę Spójności i Politykę Regionalną, których najważniejszym narzędziem działania miała być pomoc finansowa przewidziana w funduszach strukturalnych. Na cele przewidziane w Narodowym Pla-

nie Rozwoju (tj. rozwój przedsiębiorstw, zasobów ludzkich oraz infrastruktury) przewidziano na lata 2004–2006 7,6 mld euro oraz 3,7 mld euro z Funduszu Spójności (Drozdek, Starczewska-Krzysztozek 2005: 7). Na przedsiębiorstwa przeznaczono 739,5 mln euro, w tym 331 mln euro na rozwój małych i średnich przedsiębiorstw.

W Polsce zostało wprowadzonych wiele programów pomocy dla przedsiębiorców MSP. Jednak nie przyniosła one właściwych rezultatów.

Pomimo że przedstawiciele sektora MSP uznawali dotacje unijne za istotny sposób polepszania sytuacji ekonomicznej firm, w połowie 2005 roku jedynie 7,95% firm stwierdziło, że dostęp do tych funduszy miał realne znaczenie dla ich sytuacji. Natomiast aż 39,3% przedstawicieli sektora MSP stwierdziło, że utrudniony dostęp do funduszy miał wręcz negatywny wpływ na ekonomiczną sytuację ich firmy, a 39% przedstawicieli sektora MSP uznało, że nie dostrzega żadnych korzyści z funduszy. Jest to o tyle ciekawe, że jeszcze przed momentem akcesji przedsiębiorcy MSP wejście do Unii oceniali raczej pozytywnie: 27,8% oczekiwało pozytywnych zmian, a 32% przewidywało, że zmiany będą miały wpływ zarówno pozytywny, jak i negatywny. Przedsiębiorcy oczekiwali poprawy warunków finansowych prowadzenia przedsiębiorstw (kredytów, możliwości eksportu), wzrostu popytu na produkty polskie, a także możliwości korzystania z pomocy unijnej.

W 2002 roku 4098 przedsiębiorców zostało zakwalifikowanych jako odbiorcy pomocy finansowej, która łącznie wynosiła 118 mln złotych. W 2003 roku sytuacja wyglądała lepiej – bezzwrotną pomoc finansową otrzymało 9 640 przedsiębiorców, którym przyznano dotacje w wysokości 374 mln złotych⁸. Zważywszy, że w 2004 roku liczba zarejestrowanych w REGON małych i średnich przedsiębiorstw wynosiła 3 776 000 i stanowiła 99,8% wszystkich podmiotów gospodarczych (Ministerstwo Gospodarki i Pracy 2005), pomocy finansowej nie otrzymała nawet co trzecieta firma istniejąca w Polsce. Do listopada 2005 w trzech terminach naboru w ramach działań 2.3 SPO WKP w całej Polsce złożono 1 151 wniosków o przyznanie dotacji. Wstępną ocenę i akceptację uzyskało 12 006 wnioskujących, co stanowi 66,14%. W dalszym toku procedury kwalifikacyjnej zatwierdzono i dofinansowano 1197 projek-

tów, co stanowi jedynie 6,59% złożonych wniosków (Przewrocki 2005).

Dlaczego tak się dzieje? Jakie czynniki miały wpływ na tak znikome wykorzystanie funduszy unijnych?

Pomimo że w okresie przedakcesyjnym 68,5% przedsiębiorstw uważało, że po wejściu do Unii wzrosną szanse korzystania z funduszy unijnych, po 1 maja 2004 roku jedynie 2,8% firm złożyło wnioski o tę pomoc. Powodów takiego zachowania wydaje się być kilka.

Badania na temat wiedzy przedsiębiorców o Sektorowym Programie Operacyjnym „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw”, przeprowadzone w kwietniu 2005 przez SMG/KRC na zlecenie Gazety Wyborczej⁹ wykazały, że stopień skomplikowania procedur konkursowych był tak wysoki, że uniemożliwiał pozyskanie funduszy. Przedsiębiorcy dotacje uznali za „złe skrojone, zbyt sformalizowane, rozdzielane w bardzo nieprzejrzysty sposób”. Długość i okres weryfikacji wniosku oraz nieprecyzyjne wymagania sprawiały, że korzystanie z funduszy przestawało być efektywne.

Informacja o funduszach również okazała się być niepełna. Jedynie 25% przedsiębiorców potrafiło wskazać odpowiedź na pytanie o cel programu „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw”, którym była pomoc przy wprowadzaniu na rynek nowego produktu lub usługi. Ponad 50% badanych twierdziło, że celem jest wymiana środków trwałych. Przedsiębiorcy skarżyli się na brak dostępu do czytelnych i jednoznacznych informacji na temat wymogów proceduralnych, a chaos informacyjny towarzyszący procesowi aplikacyjnemu uniemożliwiał zdobycie wytycznych koniecznych dla uzyskania dotacji. Wadliwy przepływ informacji sprawiał, że przedsiębiorcy czuli się zagubieni i zniechęceni. Badanie wykazało również, że zdecydowana większość przedsiębiorców skarżyła się na małe dostosowanie działań programu do ich potrzeb i oczekiwań. Na skali od 0 do 5 ocena przydatności pomocy wyniosła 3,3. Ponadto ponad połowa uczestników sondaży uznała, że cały program był trudny od strony formalnej. Jedynie 16% firm, które zdecydowały się na złożenie wniosku, nie miało problemów z jego wypełnieniem¹⁰. Również opinie dotyczące współpracy z agencjami rządowymi rozdzielającymi dotacje często były negatywne, jak np.: „brak obiektywizmu przy ocenie wniosków”, „są równi i równiejsi”, „bardzo dużo

zależy od pozycji i dojść firmy konsultingowej”, „nie wierzę w uczciwość urzędów przyznających dofinansowania”¹¹.

Co więcej, badane mikrofirmy twierdziły, że kolejną barierą utrudniającą zdobycie dotacji była widoczna kampania marketingowa firm doradczych, które sprawiły wrażenie, że bez ich pomocy nie uda się zdobyć dofinansowania. Równocześnie oferta przygotowania wniosku przez firmy doradcze i szkoleniowe była na tyle kosztowna, że mikrofirmom, mającym małe kapitały, ubieganie się o pomoc unijną przestało się opłacać. W efekcie tylko 2,8% firm, dla których przewidziana była pomoc, złożyło wnioski o dotację. Do końca pierwszego półrocza 2005 roku podpisane umowy tymi z firmami objęły tylko 22% kwot przyznanych nam przez Unię Europejską. W konsekwencji kwoty wypłacone firmom nie przekroczyły 0,1% pierwotnie wnioskowanych¹².

Pesymistyczne wnioski wynikające z badań ankietowych znajdują potwierdzenie w danych statystycznych obrazujących stan wykorzystania środków unijnych w Polsce do lutego 2006 (tab. 1. i 2.)¹³:

Badacze i publicyści analizujący proces integracji w Polsce i Europie Wschodniej zazwyczaj koncentrują się na akcentowaniu znaczenia „czasu historycznego”, w którym się znajdujemy i ukazywaniu integracji

jako przedmiotu wielu nadziei i oczekiwań (Skotnicka–Illasiewicz 1998: 5). Drugi sposób myślenia o Unii i Polsce w Unii to opracowanie analiz porównawczych (Grosse 2000: 10-50) i propozycji scenariuszowych (Nowak 2002: 169-194). Dotychczas niewiele jest badań analizujących „efekty integracji”¹⁴ prezentujących, na ile włączenie Polski do struktur UE okazuje się sukcesem, na ile integracja staje się rzeczywistością, a na ile zatrzymuje się na poziomie życzeń. Przedstawione w tym artykule wyniki badań empirycznych nad spożytkowaniem funduszy pomocowych dla sektora małych i średnich przedsiębiorstw okazują się zgodne z przewidywaniami, że absorpcja pomocy finansowej dla sektora MSP w początkowej fazie integracji zatrzyma się bardziej na poziomie formalnym.

Jeśli chodzi o dotychczasowe doświadczenia integracji w skali kraju, warto wskazać na takie pozytywne przejawy jak: wzrost PKB (przez pierwszy rok od akcesji PKB wzrósł o ok. 5,3%; Nowak 2005:17), wzrost eksportu (pomiędzy majem 2004 a majem 2005 eksport z Polski do UE zwiększył się o 60%, a z Polski do Rosji o ok. 90%; Nowak 2005:17), także nieznaczna, lecz istotna liczba firm migrujących na rynki krajów Unii (Boni 2005: 197) (np. w Holandii w 2004 roku Polacy zarejestrowali 1200

	Przyznane środki mld PLN	Wypłacone środki w mln PLN
transport	4,5	2,0
rozwój przedsiębiorczości	4,8	217,0
szkolenie kadr	5,7	344,0
rozwój regionów	11,6	1 116,0

Tab. 1. Wykorzystanie środków unijnych od maja 2004 do lutego 2006.

Źródło: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, dane na koniec lutego 2006.

Wykorzystanie unijnych funduszy w latach 2004–2006, w mln PLN		
	Na szkolenie kadr	Na integrację niepełnosprawnych
Złożone wnioski	2900	245
Podpisane umowy	574	71
Wypłacone środki	6	0,4

Tab. 2. Wykorzystanie unijnych funduszy w latach 2004-2006.

Źródło: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, dane na koniec lutego 2006.

przedsiębiorstw, a w pierwszym półroczu 2005 kolejne 900; Pawlicki 2005). Natomiast niska absorpcja funduszy przeznaczonych dla małych i średnich firm wskazuje na istnienie poważnych barier instytucjonalno-regulacyjnych, które nie były uprzednio wystarczająco dostrzegane. Ich ujawnienie jest niewątpliwie korzyścią integracji, a ich przezwyciężenie będzie jej wzmocnieniem.

Pomimo że nie istnieje jeden uniwersalny dla wszystkich krajów paradygmat wchłaniania środków pomocowych, który dawałby gwarancje wysokiego poziomu ich wykorzystania, Polska i nowoprzyjęte kraje (w przeciwieństwie do starych członków Unii) miała i ma szanse korzystania z doświadczeń państw, które już od lat otrzymywały pomoc z Unii. Doświadczenia te pokazują, że dla efektywnego wdrażania funduszy strukturalnych nie wystarcza odgórnie zbudowana strategia i ustalenie celów (np. rozwój zasobów ludzkich, rozwój przedsiębiorczości, rozwój regionalny). Na poziom absorpcji środków pomocowych duży wpływ mają czynniki kulturowe (otoczenie instytucjonalne, stopień rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, efektywność administracji, decentralizacja polityki regionalnej, sprawna współpraca pomiędzy władzami szczebla lokalnego i centralnego).

Podobnie zagadnienia te ujmowane są w koncepcjach nowego instytucjonalizmu. Niejednokrotnie wzajemne dopasowanie się instytucji formalnych do kulturowo-społecznych staje się bardzo trudne, o czym świadczą badania m.in. Roberta Putnama (1995). Analizując przemiany we Włoszech, doszedł on do wniosku, że na sprawność administracji państwowej w największym stopniu ma wpływ kontekst kulturowy i nieformalne reguły funkcjonowania charakterystyczne dla danego regionu Włoch.

4. Wnioski

Słabe wykorzystanie pomocy strukturalnej przeznaczonej dla przedsiębiorstw MSP dowodzi, że analizy przedstawicieli nowego instytucjonalizmu stają się przydatne dla opisu sytuacji współczesnej Polski. Przemiany instytucji formalnych (regulaminy, systemy prawne) (North 1998) i ich prawidłowe funkcjonowanie w dużej mierze zależą od przemian świadomości społecznej (norm społecznych, systemów wartości). Nieformalne reguły, według których funkcjonuje społeczeństwo, w dużej mierze wpływają

na powodzenie przemian instytucjonalnych. Tak więc niska efektywność sektora publicznego oraz bariery instytucjonalne wynikające z niedostatecznego zharmonizowania sektorowych systemów administracji stają się największą przeszkodą utrudniającą powodzenie procesu absorpcji środków pomocowych dla sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce.

Informacje o autorce

Mgr Karolina Świrska-Czałbowska – absolwentka studiów doktoranckich Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego.
E-mail: kswirska@wp.pl.

Przypisy

- ¹ Ustawa z dnia 9 listopada 2000 roku o utworzeniu Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, Dz. U. z 2000 roku nr 109, poz. 1158 oraz z 2002 roku nr 25, poz. 253 i poz. 596.
- ² Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2004 r., nr 173, poz.1807). Nie była ona jedyną zmianą w prawie mającą na celu ułatwienie prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce- zob. modyfikacja ustawy o zamówieniach publicznych (Ustawa z 22 czerwca 201 roku o zmianie ustawy o zamówieniach publicznych, Dz. U. z 2001 roku Nr 76, poz.813), ustawa o warunkach dopuszczalności i nadzorowaniu pomocy publicznej dla przedsiębiorców (Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. o warunkach dopuszczalności i nadzorowaniu pomocy publicznej dla przedsiębiorców, Dz. U. z 2000 roku NR 60, poz. 704), zmiana Kodeksu Cywilnego wprowadzająca umowę leasingu (Ustawa z dnia 26 lipca 2000 r. o zmianie ustawy Kodeks Cywilny, Dz. U. z 2000 r. Nr 74, poz. 857), modyfikacja ustawy o funduszach inwestycyjnych (Ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. o zmianie ustawy o funduszach inwestycyjnych, Dz. U. z 2000 r. Nr 114, poz. 1192), etc.
- ³ Dokument przygotowany przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego i Budownictwa, przyjęty przez Rząd 28 grudnia 2000 r.
- ⁴ Op. cit.
- ⁵ Op. cit.; <http://www.apraca.pl/towu/programy.htm>.
- ⁶ <http://www.pfsl.pl>: Idea i Cele Polskiego Forum Strategii Lizbońskiej
- ⁷ Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2004 r., nr 173, poz. 1807).
- ⁸ Informacja prasowa PARP *Jak małe i średnie przedsiębiorstwa skorzystały z pomocy publicznej w 2003 roku*, konferencja z dnia 25 marca 2003, www.parp.pl.

- ⁹ Badanie „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw”, SMG/KRC, kwiecień 2005, por.: K. Niklewicz „Co przedsiębiorcy sądzą o dotacjach?”, *Gazeta Wyborcza* 24 kwietnia 2005.
- ¹⁰ Bariery uniemożliwiające uzyskanie dotacji unijnej okazały się być najbardziej dotkliwe dla mikrofirm i firm małych. W roku 2004 wśród mikrofirm odsetek firm, których wnioszek został odrzucony ze względu na nie spełnienie wymogów formalnych był najwyższy i wynosił 36%. W grupie firm małych odrzucono 21,4% wniosków, a wśród średnich 16,5%. Rozkład statystyk firm, które w 2004 roku uzyskały dotacje ukazuje, że najtrudniej było mikrofirmom. Jedyne 57% mikrofirm ubiegających się o dofinansowanie uzyskało dotacje, podczas gdy w grupie małych przedsiębiorstw odsetek ten wynosił 65,5%, a w grupie średnich 74%.
- ¹¹ Badanie „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw”, SMG/KRC, kwiecień 2005, por.: K. Niklewicz „Co przedsiębiorcy sądzą o dotacjach?”, op.cit., *Gazeta Wyborcza* 24 kwietnia 2005.
- ¹² O konsekwencjach zbyt skomplikowanych procedur przyznawania dotacji unijnych od pewnego momentu zaczęła szeroko rozpisywać się prasa; por. M. Sandecki „Problem z unijnymi funduszami”, *Gazeta Wyborcza* 4 maja 2005, K. Niklewicz „Unijne fundusze obiecane, ale nie wypłacone”, *Gazeta Wyborcza* 9 sierpnia 2005, M. Kozmana „Szkolenia przynoszą korzyści głównie organizatorom”, *Rzeczpospolita* 19 sierpnia 2005.
- ¹³ http://www.rzeczpospolita.pl/gazeta/wydanie_060310/ekonomia/ekonomia_a_4.html; *Rzeczpospolita*, marzec 2006;
- ¹⁴ Do takich analiz należy opracowanie *Polska w Unii Europejskiej- doświadczenia pierwszego roku członkostwa*, Departament Analiz i Strategii Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej, maj 2005.
- przedsiębiorstw funduszami unijnymi oraz identyfikacja barier w pozyskiwaniu przez MSP dofinansowania z funduszy unijnych w 2004 roku*, raport niepublikowany, Warszawa: Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych.
- Grosse, T. 2000. *Polityka regionalna Unii Europejskiej i jej wpływ na rozwój gospodarczy. Przykład Grecji, Włoch, Irlandii i wnioski dla Polski*, Warszawa: ISP.
- Jankowska, A., Kierkowski, T., Knopik, R. 2003. *Fundusze pomocowe dla Polski po akcesji – fundusze strukturalne i fundusz spójności*, Warszawa: PARP.
- Ministerstwo Gospodarki i Pracy. 2005. *Przedsiębiorczość w Polsce*, Warszawa.
- Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej. 2004. *Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw na lata 2004–2006*, s. 10.
- North, D. 1998. Economic Performance through Time. w: Brinton, M.C. i V. Nee (red.) *The New Institutionalism in Sociology*, Nowy Jork: Russel Sage Foundation.
- Nowak, A.Z. 2002. *Integracja europejska szansą dla Polski*, Warszawa: PWE.
- Nowak, A.Z. 2005. Unia Europejska. Szansa dla Polski? *Problemy zarządzania*, nr 3/2005, s. 17.
- PARP. 2003. *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2001–2002*, Warszawa.
- PARP. 2004. *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2002–2003*, Warszawa.
- Pawlicki, W. 2005. Gwałtownie przybywa polskich firm w Holandii. *Gazeta Wyborcza*, 21 czerwca 2005.
- Przewrocki, P. Dotacje dla zuchwałych? Działanie SPO/WKP 2.3 – kolejna szansa czy jeszcze jedno rozczarowanie? *Rzeczpospolita*, listopad 2005.
- Putnam, R. 1995. *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak.
- Skotnicka-Illasiewicz, E. 1998. *Powrót, czy droga w nieznanne. Europejskie dylematy Polaków*, Warszawa: CE UW.

Bibliografia:

- Boni M. 2005. Wpływ wejścia polski do Unii Europejskiej na sytuację na rynku pracy. w: *Polska w Unii Europejskiej- doświadczenia pierwszego roku członkostwa*, Warszawa: UKIE.
- Drozdek, J., Starczewska- Krzysztosek, M. 2005. *Analiza i ocena zainteresowania małych i średnich*